

## SAPNŲ AIŠKINIMAI: TEKSTO FORMŲ LYGINIMAS

ASTA VIŠINSKAITĖ

*Vytauto Didžiojo universitetas*

**Straipsnio objektas** – sapnų aiškinimai ir pasakojimai apie sapnus.

**Darbo tikslas** – patyrinėti sapnų aiškinimų skirtingas pateikimo formas bei rasti jų tapatumus ar skirtumus.

**Tyrimo metodas** – lyginamasis.

**Žodžiai raktai**: sapnų aiškinimai, pasakojimai apie išsipildžiusius sapnus, sapnininkai.

Sapnai – nuo seno žmogų dominantis reiškinys. Nerasime nė vienos kultūros, kurioje jie nebūtų pasakoti ir vienaip ar kitaip aiškinti. Lietuvoje tekstų apie sapnus folkloristiniai tyrimai pradėti visai neseniai. Buvo tirtas alegorinių sapnų vaizdinių ir jų aiškinimų ryšys su tradicine kultūra. Jūratė Šlekonytė, analizuodama geležinio vilko vaizdinio kilmę įvairių tautų stebuklinėse pasakose bei tikėjimuose, nustatė, kad kunigaikščio Gedimino susapnuoto vilko vaizdinio aiškinimas yra pagrįstas šio gyvūno traktavimu lietuvių ir kitų tautų kultūrose<sup>1</sup>.

Apie alegorinius sapnus yra rašiusi ir šio straipsnio autorė. Ji gretino mirtį pranašaujančių alegorinių sapnų vaizdinius su skirtingų žanrų tautosakine ir etnografinė medžiaga ir joje rado daug analogijų. Pastebėta, kad tradicinėje kultūroje pagrindiniai sapnų vaizdiniai dažniausiai aiškinami palyginti stabiliai. Tai leidžia teigti, jog šie vaizdiniai yra tiesiogiai susiję su tradicinėje kultūroje nusistovėjusiu daiktų, reiškinių mitologiniu įprasminimu<sup>2</sup>.

Straipsnyje gilinamasi į kitą tautosakoje atspindinčią sapno reiškinio pusę: medžiaga apie sapnus analizuojama tekstų formos aspektu. Remiamasi XIX a. pabaigoje – XX a. užrašytais individualiais žmonių sapnų pasakojimais, liaudiškais sapnų aiškinimais ir spausdintais sapnininkais<sup>3</sup>.

Sapnų aiškinimais vadinsime teiginius, sudarytus iš sapnuoto / įmanomo sapnuoti vaizdo ir jo reikšmės nusakymo. Pasakojimais apie sapnus laikysime siužetinius naratyvus, kuriuose vaizduojami pateikėjo ar jam artimo žmogaus sapne regėti vaizdai.

Liaudies tradicijoje sapnų aiškinimai randami ne tik savarankiškų teiginių pavidalu, bet ir įterpti į pasakojimus apie sapnus, pavyzdžiui (čia ir kitur sapnų aiškinimai yra išretinti):

*Je i sapnuosi abrozus ar brotstvas, tai turėsi didelį liūdnumą. Prieš karą aš sapnavau, kad einu aplink bažnyčią, ir aplink bažnyčią stovi abrozai ir brotstvos. Tai po kiek laiko užėjo karas, ir man teko daug vargo pamatyti ir ašarų laistyt LTR 2019(24); Jeigu sapne susapnuoji baltą arklį, tai mirsi. Vienas jaunas berniokas susapnavo, kad ant balto arklio jodinėjęs. Tą pačią dieną susirgo ir ant rytojaus mirė LTR 152(226).*

Aiškinimai, ką reiškia sapne regėti objektai, pateiktuose pavyzdžiuose yra pasakojimo pradžioje, bet jie gali būti ir pasakojimo pabaigoje:

*Kartą sapnuoju: eina kieme labai stora ir negraži boba ir ji nori mano namuos užėiti. Aš tada bėgu prie durų ir noriu duris iš vidaus užkabinti, kad toji boba neįeitų vidun. Bet <...> [ja] sutikau jau namely. Po to aš labai sirgau. Boba – t a t a i buvo mano liga LTR 2088(12).*

Gali būti net du aiškinimai – pasakojimo pradžioje ir pabaigoje:

*Utėlės sapnuoti gerai. Aš sapnavau. Tėvas buvo eigulio pavaduotoju ir kirto mišką. Aš miegu. Atnešė tėvs pilnas rieškutes utėlių ir paleido ant stalo. Visos utėlės nusmuko. Atsikėlus papasakojau mamai ir seserims, kad utėlės nušliaužė. Mama klausia, ar labai toli nuo tėvo rankų nušliaužė. – Nelabai toli. Ir atnešė tėvs rieškutes sidabrinių pinigų – iš to, kur šakas pardavė. Utėlės – pinigai LTR 5093(361); [Van]denį sapnuoji – irgi blogai... Aš irgi prieš sava va... šeimos šitaip praradimų taip jau ir sapnuodavau... Vis pirmiau sapnuodavau šulinius... Vis iš šulinia vandenį semju, vis kažkur nešu, semstau, nešu... Sapnavau šulinius, paskui ažerus net pradėjau sapnuot, plaukau por tuos ažerus, i pati plaukiu, ir... ir laivi, i iš laiva išlaku ir plaukiu, ir... ir skėstu, visaip sapnuodavau. J a u v a n d u o t a i n e g e r a i, tikrai LTR 5561(158).*

Naratyvai ne visada baigiami pabaigoje pasakomais sapnų aiškinimais. Po jų gali eiti ir kitos pateikėjo frazės:

*Sapnavau, kad į kariuomenę leidau savo sūnaus vaiką. Mano sesuo ir aš laukuose prisirinkom po tašėlę bruknių. Jos balsvesnės, o mano taip raudonos. Sakau, kad galėjo iš valios prisirinkti raudonų, o prisirinko baltų. Sako, pabus ant saulės ir paraudonuos. Aš išleidau savo sūnų kariuomenės. T o s u o g o s – m a n a š a r o s b u v o. O ji palaidojo savo sūnų LTR 5093(32); Dabar jau vis kelintas kartas sapnuoju savo vyrų mirusį. Jom kartų ir pasakiau: dabar gulak prie pirmutinas. Atsakė, kad mon ir tau reikia. Sapnui jeigu numirėlis pabučiuoja, tai mirsi, jeigu bučiuot nesiduodi – tai do nemirsi. Taip jau... Pasakyta, kad jeigu tiktai numiręs vyras kviesti pradeda, tai ir nusives jau ta s... Bet aš nesiduodu LTR 4260(236).*

Nors visi pateikti pasakojimai yra apie išsipildžiusius sapnus, matome, kad šių teiginių teksto formos yra nevienodos. Kai kurie jų pateikiami pasitelkiant implikaciją: *Je i sapnuosi abrozus ar brotstvas, tai turėsi didelį liūdnumą; Jeigu sapne susapnuoji baltą arklį, tai mirsi; Jeigu numirėlis pabučiuoja, tai mirsi, jeigu bučiuot nesiduodi – tai do nemirsi; Jeigu tiktai numiręs vyras kviesti pradeda, tai ir nusives*

*jau tas*. Reikia pažymėti, kad implikacija paprastai vartojama naratyvo pradžioje – taip pasakotojas tarsi pasako klausytojui, jog dabar kalbės apie sapną; rečiau – pasakojimo gale. Kituose teiginiuose pateikėjas konstatuoja įvykusį faktą: *Boba – tatai buvo mano liga; Tos uogos – man ašaros buvo; Utėlės – pinigai*. Dalyje frazių pasakoma ne susapnuoto vaizdinio reikšmė, o pateikėjo vertinimas: *Utėles sapnuoti gerai; [Van]denį sapnuoji – irgi blogai; Jau vanduo tai negerai*. Nors tokie teiginiai gali būti bet kurioje pasakojimo vietoje, tačiau dažniau randami pasakojimo gale, taip siekiant sutvirtinti naratyve išsakytas mintis. Nepaisant kaip ir kurioje pasakojimo vietoje tie teiginiai yra išsakomi, visuose juose pastebimas aiškus regėto vaizdinio ir pasekmės ryšys.

Galima manyti, kad pasakotojas, pabrėždamas šį ryšį, ne tik parodo žinąs sapne regėto objekto reikšmę, bet ir nori klausytojui įteigti perduotos informacijos svarbą. Pasak rusų folkloristės Innos Veselovos, pasakotojui rūpi ne tik nurodyti įvykusį faktą, bet ir pateikti klausytojui savo interpretaciją. Pasakojimo kontekste ryškėja teiginio tikslas – įtikinti klausytoją, kad interpretacija yra teisinga<sup>4</sup>.

Kai sapnų aiškinimai fiksuojami atskirai nuo pasakojimų apie išsipildžiusius sapnus, jie pereina į tikėjimų žanrą. Šių teiginių sintaksinės konstrukcijos ir žodžių skaičius labai įvairuoja:

1) *Siauros formos* sapnų aiškinimai. Sapne matyto objekto reikšmė gali būti įvardijama daiktavardžiu arba daiktavardžiu ir veiksmažodžiu. Pavyzdžiui:

*Žuvis sapnuoji – lietus* LTR 6982(142a); *Adatas[sapnuoji] – irgi širdies skausmas* LTR 4638(40); *Jei sapnuojant utėlės užpuola – pinigų gausi* LTR 1176(209); *Jei [sapne] matai sidabrinis pinigus – bus ašaros* LTR 1176(207); *Jei [sapne] matai mažą vaiką – tai padidės šeimyna* LTR 1176(187).

Susapnuoto objekto vertinimas gali būti pasakomas ir prieveiksniu: *Vagis – gerai* LTR 5561(100); *Gyvatė – negerai* LTR 5732(980), arba prieveiksniu ir veiksmažodžiu: *Gieles gera sapnouti* LTR 5731(62).

2) *Išplėtos formos* sapnų aiškinimai. Pavyzdžiui:

*Jeigu sapnouju kiaušinius, daug kiaušinių, ta tokėi plepala, tokėi nemaluoni, apšnekies tavi tėik, vo Jėzus, Marija, ka nežinuosi, kor dingti. I būsi iš vėsa nekalts. Neprisikėšęs tèn* LTR 5731(256); *Jagu sapnuoji kalnan lipi, tai gerai bus, jagu užlipsi, a jagu pakalnèn aini, tai jau negerai bus. Bus kokia jau blagumas. Tai būdava. Nu, teip yra* LTR 6982(983); *Kiaule sapnouti – svečių lauk. Jeigu graži kiaule – gers svetys. A jeigu kuoki nuorintas susisukusi, tas paršielis tèn oudiga nuleidįs, gaura vėlinis, ta atvažious tuoks svetys, gausi, bet jau nenoriesi anuo šerti. Geriau uns nebūtom* LTR 5731(252).

Išplėtoti liaudiški sapnų aiškinimai dažnai sudaromi detalizuojant vieno vaizdinio apibūdinimą ir išplėtojant būsimos situacijos spėjimą. Tokių aiškinimų užrašyta nedaug. Siauros formos sapnų aiškinimų vyravimas gali būti susijęs su pateikėjų klausinėjimo metodika (nemažai sapnų aiškinimų užrašyta naudojant anketas) bei su tautosakos rinkėjų požiūriu, kad svarbu fiksuoti tik sapnuotų objektų reikšmes.

Taigi matome, kad žodiniai sapnų aiškinimai neturi griežtos nusistovėjusios teksto formos. Panašią išvadą priėjo ir lenkų folkloristė Stanisława Niebrzegowska,

analizuodama lenkų sapnų aiškinimus. Jos teigimu, šių teiginių konstrukcija semantiniu požiūriu yra pastovi, tačiau jie nevirto formulėmis<sup>5</sup>.

Pažymėtina, kad sapnų aiškinimai yra panašūs į tikėjimus – tokius, kuriuose svarbiausias yra ne veiksmas, bet informacija apie įvykčius arba būsimus įvykius<sup>6</sup>. Šiuo atžvilgiu sapnų aiškinimai yra artimi orų spėjimams, pavyzdžiui: *Jeigu saulė leidžiasi raudona, bus vėjuota diena; Jei šuo ėda žolę – bus lietaus*. Tiek sapnų aiškinimuose, tiek meteorologiniuose spėjimuose priežasties ir pasekmės ryšys atsiranda tik dėl sintaksės. Iš tikrųjų saulės raudonumas nesukelia vėjo. Ji būna raudona todėl, kad kils vėjas, o susapnuotos utėlės „neatneša“ pinigų; jos sapnuojasi kaip tik todėl, kad padaugės pinigų. Susapnuotas reginys ne pats sukelia tam tikrą pasekmę, bet praneša žmogui apie ją.

Vaizdinių reikšmės pateikiamos ir sapnininkuose. Juose spausdinami iš įvairių šaltinių sudarytojų surinkti sapnų aiškinimai. Sapnininkuose sumišę ankstesnių panašaus pobūdžio knygelėlių fragmentai, individuali sudarytojo kūryba, retsykiais pasitaiko žodinių liaudies sapnų aiškinimų. Sapnininkuose išskirti konkretūs sapnų vaizdiniai taip pat aiškinami dvejopai – siaura ir išplėtotą forma:

1) *Siauros formos* sapnų aiškinimai:

[*Sapne*] *girą gertie, reiškia nesweikata; Karolius nešiotie – laime*<sup>7</sup>. *Liepsną matyti, pinigų imsi; Vėšnias valgyti, negerumai*<sup>8</sup>. *Pelė – slaptas priešas; Siūlus vytioti į kamuolį – laiminga kelione*<sup>9</sup>. *Sapne linus rauti – nedidelis pelnas; Užgesinta lempa – liūdesys*<sup>10</sup>.

2) *Išplėtos formos* sapnų aiškinimai:

[*Sapne*] *liga limpanti ženklin negerai igytus turtus, kuriuos kiti nor iš tawes atimtie*<sup>11</sup>. *Sapne būti apsirengusiam šiltais drabužiais, kai lauke šilta – perspėjimas, kad bus trukdoma įgyvendinti planus*<sup>12</sup>. *Jei sapnuojamas bankrotas, tai reiškia, kad reikalai klostosi sėkmingai, negresia nuostoliai, reikia laukti geros naujienos; Sapne valgyti dešrą, reiškia godumą ir draugų ar artimųjų pasmerkimą už tai*<sup>13</sup>. *Susapnuoti liepsną atšvaitais tviskantys debesys – sunki liga, o kartais mirtis*<sup>14</sup>.

Kartais išplėtos formos sapnų aiškinimai skamba kaip patarimai:

*Jei sapne maudžia kelius, tai priminimas, jog esate blogas vaikas arba tėvas; neatidėliodami apmąstykite, ką darote ne taip, kad skaudinate artimuosius*<sup>15</sup>. *Jei sapne kompresas nudegina odą, neskubėkite pritarti pasiūlymui keisti darbą ar gyvenamąją vietą; Jei sapne vaidinate kvailį – tai noras užsimiršti po sunkaus darbo, reikia jo neslėpti, būti atviram*<sup>16</sup>. *Sapne matyti mirusio artimo žmogaus galvą ką nors sakančią – prisiminkite jo patarimus esant gyvam ir stenkitės jais vadovautis, jei patarimai geri. Tai gali būti sėkminga*<sup>17</sup>. *Jei sapne gavote gražių gėlių puokštę ir netrukus visos gėlės nuvyta, būkite atsargus su tuo žmogumi, kuris sapne tas gėles dovanoja. Jo nuoširdumas yra apsimestinis, klastingas*<sup>18</sup>.

Pažymėtina, kad iš pateiktųjų užrašytuose sapnų aiškinimuose taip pat pasitaiko kaip patarimų skambančių teiginių. Pavyzdžiui: *Matyti sapne katinus, žiorkes – saugokės vagių, nes gali kuo nuorintas natekti* VDU ER 33–7(2); *Muštynes – lauk tokių svečių, kokių kelis metus nesi matįs* LTR 5731(61). Peržvelgus daugiau kaip

tūkstantį sapnų aiškinimų, tokių perspėjimų rasta tik keletas. Taigi manytina, kad toks pateikimas nėra populiarus (nors būtų visai logiška, jei tiesiogiai bendraudamas daugiau žinantis individas perspėtų mažiau žinantį apie būsimus įvykius) arba užrašytojai nematė reikalo jų fiksuoti.

Grįžkime prie sapnų knygų. Vienuose XIX ar XX a. išleistuose sapnininkuose pateikiami sapnų aiškinimai ir siaura, ir išplėta forma<sup>19</sup>, kituose apsiribojama tik viena jų<sup>20</sup>, tačiau galima teigti, kad išplėtos formos sapnų aiškinimai yra būdingesni XX a. paskutinio dešimtmečio sapnininkams.

Sapnininkuose spausdinamos medžiagos pateikimo forma – siaura arba išplėta – priklauso nuo sudarytojo skonio bei tikslo parengti didesnės ar mažesnės apimties knygą, tuo tarpu žodinių sapnų aiškinimų forma priklauso nuo pateikėjo asmeninių savybių – iškalingumo, daugiažodžiavimo ar nešnekumo bei, kaip minėta, nuo užrašytojų metodikos.

Apibendrinant reikėtų pabrėžti, kad užrašytų iš pateikėjų, taip pat ir spausdintų sapnų aiškinimų formos įvairuoja. Tačiau rašytiniai sapnų aiškinimai ilgėja ir dažniau nei žodiniai skamba kaip patarimai.

Sapnų aiškinimų bendras esminis bruožas yra struktūra, tai yra reginys ir jo reikšmė siejami priežasties ir pasekmės ryšiu. Susapnuotas reginys ne sukelia tam tikrą pasekmę, bet praneša žmogui apie ją.

<sup>1</sup> *Jūratė Šlekonytė*. Kodėl Gediminas sapnavo geležinį vilką. – Tautosakos darbai, [t.] XIX (XXI). Vilnius, 2001, p. 122–138.

<sup>2</sup> *Asta Višinskaitė*. Sapnų mįslės: mirties vaizdiniai Lietuvoje ir Latvijoje. – Darbai ir dienos, 2002, Nr. 31, p. 285–300.

<sup>3</sup> Pasakojimai apie sapnus ir sapnų aiškinimai imti iš Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogo kartotekos (sudarė Bronislava Kerbelytė), Lietuvių tautosakos rankraštyno bei Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos ir folkloristikos katedros rankraštyno, taip pat naudotasi sapnininkais, išleistais nuo 1895 iki 1999 m. (Naujausias lietuviškas sapnininkas su 310 aiskiu abrozdeliu, surinktas iš daugel swetimtautiszku sapninyku ir surėdytas pagal tikra persiszka – egiptiszka sapninyka. Chicago, Ill., 1895; Sapnų knygelė. Išguldymas sapnų pagal egiptietiška sapninyką surėdyta, podraug su šimtmetiniu kalendoriu. Trečia laida. Bitėnai, 1904; Sapnų knygelė. Tilžė, 1925. (2-asis leid.: Vilnius, 1990); Sapnai. Klaipėda, 1990; Praregėjimas ateina naktį: Sapnų pasaulyje. Sudarė A. Normantas. Vilnius, 1990; Sapnininkas jums ir jūsų šeimai. Sudarė R. Dumčiuvienė. Jurbarkas, 1994; Didysis sapnininkas. Sudarė J. Banevičius. Vilnius, 1999).

<sup>4</sup> *Инна Сергеевна Веселова*. Жанры современного городского фольклора: повествовательные традиции: [Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук]. Москва, 2000 – <http://www.ruthenia.ru/folklore/veselova6.html> (2004 04).

<sup>5</sup> *Станислава Небжеговска*. Сонник как жанр польского фольклора. – Славяноведение, 1994, № 5, p. 73.

<sup>6</sup> *Daiva Vaitkevičienė*. Tikėjimų struktūros klausimu. – Tautosakos darbai, [t.] VIII (XV). Vilnius, 1998, p. 90.

<sup>7</sup> Naujausias lietuviškas sapnininkas su 310 aiskiu abrozdeliu, surinktas iš daugel swetimtautiszku sapninyku ir surėdytas pagal tikra persiszka – egiptiszka sapninyka, p. 47, 63.

<sup>8</sup> Sapnų knygelė. Išguldymas sapnų pagal egiptietiška sapninyką surėdyta, podraug su šimtmetiniu kalendoriu, p. 20, 36.

<sup>9</sup> Praregėjimas ateina naktį, p. 44, 48.

<sup>10</sup> Sapnininkas jums ir jūsų šeimai, 1994, p. 29.

- <sup>11</sup> Naujausias lietuviszkas sapninykas, p. 83.  
<sup>12</sup> Didysis sapnininkas, p. 64.  
<sup>13</sup> Sapnai, p. 41, 65.  
<sup>14</sup> Praregėjimas ateina naktį, p. 42.  
<sup>15</sup> Sapnai, p. 117.  
<sup>16</sup> Ten pat, p. 137.  
<sup>17</sup> Didysis sapnininkas, p. 80.  
<sup>18</sup> Ten pat, p. 83.  
<sup>19</sup> Naujausias lietuviszkas sapninykas; Praregėjimas ateina naktį; Sapnai; Didysis sapnininkas.  
<sup>20</sup> Sapnų knygelė. Išguldymas sapnų; Sapnų knygelė; Sapnininkas jums ir jūsų šeimai.

## **DREAM INTERPRETATIONS: COMPARISON OF THE TEXTUAL FORMS**

ASTA VIŠINSKAITĖ

### **Summary**

The subject of this investigation is dream interpretations and stories about dreams. The purpose is to analyze the differences of textual forms in stating propositions (ascertaining statements) of dream stories, verbal interpretations of dreams and printed dream-books.

In the course of the analysis it was revealed that textual forms of verbal and printed dream interpretations, though slightly vary, are alike. An essential structural feature common to all of them is linking a vision and its meaning by a cause and effect connection. However, written dream interpretations tend to become notably longer and more often sound as advice, if compared to verbal interpretations.

Gauta 2005-04-07